

Міністерство освіти і науки України
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

БОБЕР НАТАЛІЯ МИКОЛАЇВНА

УДК 81-116, 23[81'31+32]

МАТРИЧНЕ ПРОФІЛЮВАННЯ СЕМАНТИКИ
ФРАЗОВО-ДІЄСЛІВНИХ ЕМОТИВІВ
У БРИТАНСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ КОРПУСІ

10.02.21 – структурна, прикладна та математична лінгвістика

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Київ – 2020

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки України

Науковий керівник

доктор філологічних наук, професор
Корольова Алла Валер'янівна,
Київський національний лінгвістичний
університет, проректор з наукової роботи

Офіційні опоненти:

доктор філологічних наук, доцент
Дарчук Наталія Петрівна,
професор кафедри української мови
та прикладної лінгвістики Інституту філології
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

кандидат філологічних наук, доцент
Жуковська Вікторія Вікторівна,
доцент кафедри міжкультурної комунікації
та прикладної лінгвістики Навчально-наукового
інституту іноземної філології
Житомирського державного університету
імені Івана Франка

Захист відбудеться “25 серпня” 2020 р. о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.26 у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9

Автореферат розісланий “21 липня” 2020 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Т. С. Толчєєва

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Дисертація присвячена вивченню матричного профілювання семантики дієслів, їхніх форм і фразових дієслів на позначення емоційних станів людини – емотивів (В. І. Шаховський) – у Британському національному корпусі (далі – БНК), який надав структурно-опрацьований та розмічений матеріал для верифікації та подальшого впорядкування цього реєстру одиниць англійської мови в лінгвістичну базу даних на зразок когнітивно-тегової семантичної матриці.

Сучасні цифрові технології, що значно розширили предмет і завдання корпусної лінгвістики, відкривають нові можливості для розвитку фундаментального наукознавства загалом, особливо в напрямі пошуків відповіді на питання, як “працюють природно-мовні механізми в інформаційно-комп’ютерних системах” (В. І. Заботкіна).

Стрімкий розвиток корпусної лінгвістики у ХХ-поч. ХХІ ст. (Т. О. Анохіна, О. О. Борискіна, О. І. Ванівська, Н. Б. Гвішиані, О. Г. Горина, Н. П. Дарчук, О. М. Демська-Кульчицька, В. В. Жуковська, В. П. Захаров, Є. А. Карпіловська, Н. Є. Леміш, І. В. Мейзерська, В. О. Плунгян, К. В. Суворина, В. Н. Френсіс, М. Шведова, S. Hoffmann, S. Evert, G. Kennedy, T. MacEnery, T. Otlogetswe, J. Sinclair, J. Svartvik, E. Tognini-Bonelli та ін.) засвідчив, що нові методи останньої наблизять дослідників до розкриття онтологічної сутності когнітивно-семантичних процесів номінації тих об’єктів і суб’єктів, які не лише оточують людину в навколишньому світі, а безпосередньо впливають на її емоційний стан і відчуття. І саме інтеграція здобутків когнітивної семантики і корпусного інструментарію надає змогу залучити для аналізу унікальних для кожної мови лексико-граматичних одиниць із емотивним компонентом значення (Л. Г. Бабенко, І. А. Галуцьких, М. В. Гамзюк, Т. В. Ларина, О. І. Смашнюк та ін.) таку процедуру, як *матричне профілювання* (Р. Ленекер). В англійській мові до таких специфічних утворень належать *фразові дієслова* (Н. В. Авдєвич, С. Б. Берлізон, А. А. Воскрес, К. Є. Голубкова, Ю. О. Жлуктенко, S. Lindner, J. Povey та ін.).

Складною і досі не розв’язаною проблемою у сфері дослідження фразових дієслів залишається питання, чи є продуктивними подібні утворення англійської мови для характеристики емоційних станів людини на тлі інших, вже неодноразово описаних, семантичних їхніх груп, які активно вживаються на позначення дій людини. Окрім того, не вичерпана й дискусія навколо їхньої *семантичної і дериваційної структури* (М. П. Івашкін, О. С. Кубрякова, І. В. Ногіна, Ю. В. Петрович, Д. Поуві, І. О. Яцкович та ін.), а особливо щодо граматичної природи *другого компонента* у складі дієслівного комплексу (Б. М. Духон, Н. Ф. Карягіна, Р. Кортні, А. Г. Ніколенко, О. С. Палій та ін.). Останнім часом ця дискусія була перенесена в площину вивчення функціонування фразово-дієслівних утворень у *корпусах текстів* (К. Є. Голубкова, І. В. Шапошникова, С. Ф. Meyer).

Цей новий науковий напрям став надійною базою для побудови когнітивно-семантичних матриць фразово-дієслівних утворень – *емотивів*, у семантичній структурі яких наявний емотивний компонент значення (В. І. Шаховський), що профілюється в доменах актуалізації кожної конкретної емоції людини: радості, страху, провини тощо (К. Ізард).

Припускаємо, що домени БНК є тією фактологічною базою, яка гарантує типовість даних і забезпечує повноту відображення всього діапазону фразово-дієслівних емотивів англійської мови.

Актуальність теми дисертаційної роботи полягає в її зорієнтованості на вивчення унікальних семантико-граматичних явищ національних мов як результату когнітивного відображення дійсності їх носіями, до яких в англійській мові належать фразові дієслова. Залучення корпусного інструментарію для обчислення ступеня продуктивності як дієслів з їхніми формами, так і фразових дієслів позначати емоційні стани людини сприятиме виявленню граматичних механізмів взаємодії між цими утвореннями у когнітивно-семантичній матриці Британського національного корпусу.

Зв'язок дисертації із науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідних робіт Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова за напрямом “Дослідження проблем гуманітарних наук”. Дисертаційна робота є частиною фундаментального наукового дослідження “Германо-романо-слов'янський корпус аутентичних наукових текстів із лінгвоантропогенезу: розробка технологій нового покоління”, виконуваного за рахунок видатків фонду Державного Бюджету України (державна реєстрація № 0117U004901). Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, протокол № 10 від 28 січня 2016 року, уточнено і перезатверджено на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.26 НПУ імені М. П. Драгоманова, протокол №2.2 від 23 квітня 2020 року).

Метою дисертації є конструювання когнітивно-тегової матриці фразово-дієслівних емотивів у доменах Британського національного корпусу.

Поставлена мета передбачає вирішення таких **завдань**:

- критично проаналізувати наукову літературу і сформулювати теоретичні положення роботи щодо вивчення корпусного інструментарію та його можливостей для аналізу граматичних явищ когнітивно-семантичної матричної природи;

- запропонувати нове визначення фразових дієслів як когнітивно-граматичних комплексів із семантично функціональним постпозитивним компонентом;

- розробити комплексну методичку комп'ютерного моделювання тегової когнітивно-семантичної матриці фразово-дієслівних емотивів у БНК;

- укласти ініціальну докорпусну (лексикографічну) картотеку фразово-дієслівних емотивів за 8 профілями: “Інтерес”, “Радість”, “Подив”, “Горе”, “Гнів”, “Відраза”, “Страх”, “Провина” й верифікувати в БНК;

- побудувати базові граматичні моделі фразово-дієслівних емотивів для 8-х когнітивно-семантичних субматриць на основі програмного забезпечення Just The Word БНК;

- обчислити кількісно-статистичні показники для кожного субматричного тега (профілю емоцій) та виявити когнітивно-семантичні зв'язки між дієсловами, їхніми формами й фразовими дієсловами в доменах БНК;

– виміряти залежність швидкості пошуку фразово-дієслівного емотиву від кількості й частоти його вживання в усній і писемній частинах БНК;

– сконструювати комп'ютерну модель когнітивно-семантичної матриці фразово-дієслівних емотивів за допомогою програмного забезпечення Sketch Engine та Visual Thesaurus на основі отриманих результатів пошуку цих одиниць у доменах БНК за профілями 8-х тегів.

Об'єкт дослідження становлять 8 базових емоційних станів людини: “Інтерес”, “Радість”, “Подив”, “Горе”, “Гнів”, “Відраза”, “Страх”, “Провина”, репрезентовані дієсловами, дієслівно-прикметниковими й дієприкметниковими формами і фразово-дієслівними комплексами, верифікованими в Британському національному корпусі.

Предметом дослідження є 8 матричних профілів фразово-дієслівних емотивів: “Інтерес”, “Радість”, “Подив”, “Горе”, “Гнів”, “Відраза”, “Страх”, “Провина”, сконструйованих як міні-моделі-теги і когнітивно-семантичні субматриці БНК.

Джерельною базою дисертації є матеріали 100-мільйонного корпусу усних та письмових текстів британського варіанта англійської мови, який містить різні джерела (періодичні, художні, наукові тощо) періоду кінця ХХ-поч. ХХІ ст., а також його програмне забезпечення BNC Web, Just The Word та Sketch Engine та ін. з конкордансами.

Фактичний матеріал дисертації становлять тлумачні лексикографічні джерела: “Collins English dictionary”, “Oxford Wordpower dictionary”, “Shorter Oxford English Dictionary”, “Longman Dictionary of Contemporary English”, “A free online dictionary with pronunciation, synonyms and translation”, з яких відібрано 90 одиниць із базовою дієслівною семантикою емоційних станів людини та її різноманітними ЛСВ і численними корпусними колокаціями.

Специфіка теми, завдань і матеріалу дисертації зумовили комплексний підхід до вибору **методів дослідження**: *структурного методу* з його методиками: *компонентного аналізу* – для виявлення семних складників загальної семантики емоційних станів людини, вираженої дієсловом, його формою чи фразовим дієсловом в англійській мові; *дистрибутивного і валентного* – для виявлення граматичних сполучуваних властивостей постпозитивних компонентів *out, up, off, on / onto*) у складі фразових дієслів емоційних станів людини, а також для диференціації дієслівних корпусних колокацій і колігацій; *корпусно-конкордансний аналіз* – для укладання реєстру усіх випадків уживань кожного дієслова, його форми, а також фразового дієслова в колокативному й колігаційному оточенні; *метод когнітивно-матричного профілювання* – для презентації семантичних зв'язків між дієсловами, формами дієслів та фразовими дієсловами на позначення 8-х базових емоцій людини: “Інтерес”, “Радість”, “Подив”, “Горе”, “Гнів”, “Відраза”, “Страх”, “Провина” у доменах БНК; *метод концептуальної інтеграції* – для виявлення вихідного ментального простору фразового дієслова з семантикою конкретного емоційного стану і вихідного семантичного простору постпозитивного його компонента; *кількісно-якісний і лексико-статистичний методи* – для обчислення різноаспектних показників фразово-дієслівної семантики емотивів у когнітивно-семантичних субматрицях і в

загальній теговій матриці (кількості дієслів, їхніх форм і фразових дієслів на позначення кожного емоційного стану, кількості їхніх уживань у писемній і усній частинах корпусу, частоти вживання на мільйон слів, швидкості першочергового пошуку), *корпусно-теговий метод* – для конструювання тегової матриці фразово-дієслівних корпусних емотивів, яка є міні-моделлю тегів БНК.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що в роботі *вперше запропоноване* нове визначення фразових дієслів як когнітивно-граматичних комплексів із семантично навантаженим постпозитивним компонентом; *уточнено* визначення терміна “докорпусна вибірка матеріалу дослідження”; *розроблено* комплексну методику для комп’ютерного моделювання когнітивно-тегової семантичної матриці фразово-дієслівних емотивів у БНК; *укладено* ініціальну картотеку дієслівних позначень емоційних станів людини в кількості 90 одиниць за 8 когнітивно-семантичними профілями-тегами: “Інтерес”, “Радість”, “Подив”, “Горе”, “Гнів”, “Відраза”, “Страх”, “Провина”, які семантично збільшували свій обсяг за рахунок корпусних даних; *проаналізовано* базові граматичні моделі всіх можливих дієслівних емотивів на основі програмного забезпечення *Just The Word* для кожної когнітивно-семантичної субматриці; *обчислено* кількісно-статистичні показники дієслів та їхніх форм для кожного субматричного тега та *виявлено* їхні когнітивно-семантичні зв’язки з фразово-дієслівними комплексами за результатами конкордансу програмного забезпечення *BNCWeb*.

Установлено, що кількісні показники фразово-дієслівних емотивів у БНК безпосередньо залежать від швидкості першочергового пошуку, яка для фразових дієслів є довшою за своєю пролонгацією ніж швидкість пошуку синонімічного й антонімічного ряду дієслів та дієприкметників; *сконструйовано* комп’ютерну модель когнітивно-тегової семантичної матриці фразово-дієслівних емотивів за допомогою програмного забезпечення *Sketch Engine* та *Visual Thesaurus* на основі отриманих результатів пошуку в БНК; *визначено* найвищий ступінь активності вживання дієслів, дієприкметників і фразових дієслів для конкретних профілів: серед суто дієслівних форм найбільшу кількісну продуктивність (11899 разів) має дієслово *to miss* на позначення емоційного стану “Горе”, з-поміж дієслівно-прикметникових форм найвищу продуктивність (3997 разів) демонструє утворення *to be angry* на позначення емоційного стану “Гнів”, а серед фразових дієслів у БНК найбільшу продуктивність (103 рази) – конструкція *cheer up* на позначення емоційного стану “Радість”; *підтверджено* припущення про те, що незважаючи на низьку пошукову активність фразових дієслів у БНК та низькі кількісні лексикографічні показники, кількість випадків їхнього вживання в корпусі значно перевищує кількість випадків уживання дієслів та дієслівно-прикметникових форм у межах трьох доменів: ДОЗВІЛЛЯ, СВІТ, ХУДОЖНЯ ПРОЗА.

Уперше сформульоване нове теоретичне положення для корпусної лінгвістики: найбільш вичерпно позначає певний психо-емоційний стан той фразово-дієслівний емотив (дієслово, дієслово+прикметник, дієприкметник чи фразове дієслово), який його описує за 4-ма корпусно-матричними показниками: усна сфера чи писемне мовлення, кількість випадків уживання, частота вживання в доменах БНК, швидкість першочергового пошуку.

Практичне значення одержаних результатів роботи пов'язане з можливістю їхнього застосування в процесі викладання дисциплін “Загальне мовознавство” (розділ “Система і структура мови”), “Теоретична граматики англійської мови”, “Практична граматики англійської мови”, “Вступ до прикладної лінгвістики” та ін.; у корпусній лінгвістиці – для вивчення когнітивно-матричних зв'язків мовних одиниць у корпусах текстів; в електронній лексикографії – для укладання словника фразово-дієслівних емотивів англійської мови; у практичній перекладацькій діяльності.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації висвітлювалися в доповідях на *вісьмох міжнародних конференціях*: “Україна і світ: діалог мов та культур” (Київ, 2018); “Корпусна лінгвістика: розроблення технологій нового покоління” (Київ, 2018); “Пріоритети германської і романської філології” (Луцьк, 2018); “The Word: Aspects of Research” (Liepāja, 2018); “Подолання мовних та комунікативних бар'єрів: освіта, наука, культура” (Київ, 2018); “Світ мови – світ у мові” (Київ, 2019); “Science without boundaries development in 21st century” (Budapest, 2019); “Проблеми лінгвістичної семантики” (Рівне, 2019) та *одній* – всеукраїнській: “Паралелі та контрасти: мова, культура, комунікація” (Одеса, 2018).

Публікації. Основні положення й результати дослідження відображено в *десятьох* публікаціях: у 4-х статтях у фахових виданнях України, в 1-й статті – в періодичному виданні іншої держави, у тезах доповідей 5-х наукових конференцій різних рівнів.

Структура і обсяг роботи. Дисертація складається з анотацій двома мовами, вступу, чотирьох розділів із висновками, загальних висновків, списку використаної літератури (262 позиції, з яких 87 – іноземними мовами), списку джерел ілюстративного матеріалу і пошукових систем БНК (15 позицій). Повний обсяг дисертації – 227 сторінок, основний зміст викладено на 182 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано мету, визначено його завдання, об'єкт і предмет, розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів, описано методи дослідження, схарактеризовано фактичний матеріал, указано форми їхньої апробації та структуру роботи.

У **першому розділі “Когнітивно-семантичні засади вивчення фразово-дієслівних емотивів у Британському національному корпусі”** розкрито суть поняття “національний корпус”, проаналізовано погляди вчених щодо доцільності корпусного підходу в лінгвістиці, схарактеризовано БНК з його системами та їхніми можливостями для аналізу семантичного потенціалу мовних одиниць заголом та фразово-дієслівних емотивів зокрема.

У корпусній лінгвістиці розрізняють два базові підходи до аналізу мовних одиниць: “bottom-up” та “top-down” (В. В. Жуковська), на тлі яких сформувалися три наукові напрями щодо доцільності таких досліджень загалом: 1) *радикально-категоричний* (F. Newmeyer, L. Prodromou, V. Seidlehofer, H. Widdowson, серед яких і Н. Хомський), 2) *помірковано-скептичний* (Ю. Д. Апресян) і 3) *науково-перспективний* (Н. П. Дарчук, Є. А. Карпіловська, В. О. Плунгян).

Представники першого підходу переконані в ненадійності корпусу як пошуково-дослідницької системи, тимчасом як скептики, з одного боку, вважають, що винятково корпусні дані призводять до певної фальсифікації результатів і що лише частотний підрахунок вживання слів не може бути об'єктивним критерієм для висновків про особливості функціонування лінгвістичного об'єкта, а, з іншого, не заперечують все ж таки важливість і значимість цих методик оброблення мовних явищ. Кардинально протилежною є позиція оптимістично налаштованих лінгвістів, які пов'язують важливість корпусних досліджень із розробкою “корпусних словників” і “корпусних граматики” нового покоління, що сприятимуть докорінним змінам у царині лексикографії та інших сферах міждисциплінарної лінгвістики (А. В. Корольова).

Одним із найбільш представницьких корпусів для вивчення національного багатства англійської мови є **Британський національний корпус**, який визначаємо як інформаційно-довідкову / пошукову й науково-дослідницьку систему, що надає невичерпні можливості для спостереження за різними мовними одиницями, частотою вживання, комбінаторною сполучуваністю тощо, а також є надійною фактологічною базою для демонстрації когнітивно-семантичних зв'язків між мовними одиницями, які мають матричну природу. Передовсім у роботі залучено ресурси цієї системи (програмне забезпечення) для матричного профілювання семантики дієслів, їхніх форм і фразових дієслів на позначення емоційних станів людини – **емотивів** (В. І. Шаховський).

Особливу увагу приділено дослідженню *фразових дієслів* як унікальних утворень англійської мови за моделлю “дієслово + постпозитивний компонент”, що відображає граматичну схему концептуально-комбінаторного їхнього конструювання, яке відбувається за допомогою механізмів концептуальної інтеграції і є водночас як інноваційним, так і консервативним. Інноваційність цих конструкцій полягає у селективному метафоричному проєктуванні концептуальної структури з вихідних ментальних просторів і операції залучення фонових знань носія мови, а консервативність – у формально-граматичному вираженні фразового утворення за законами граматики англійської мови. Функція обох компонентів фразово-дієслівного утворення полягає у профілюванні певних аспектів описуваної ним ситуації, що сприяє появі тих нових властивостей, які жоден із компонентів: ані дієслово, ані постпозитивний компонент не міг би описати/позначити окремо. Саме значення останнього задає серію конфігурацій із дієсловом – від прямих значень – до переносних, як правило, різноманітних метафоричних, які найбільш вичерпно представлені в доменах БНК.

Домен є концептуальною базою знань про емоційну сферу носіїв англійської мови, яка вербалізована не лише фразовими дієсловами, а й базовими дієсловами та їхніми формами – дієслівно-прикметниковими та дієприкметниковими і яка дозволяє розкрити зміст кожної з 8-х базових емоцій людини: “Інтерес”, “Радість”, “Подив”, “Горе”, “Гнів”, “Відраза”, “Страх”, “Провина”, що, у свою чергу, є субматричними когнітивно-семантичними структурами. Аналіз доменів дієслівного позначення кожної базової емоції як когнітивно-семантичних субматриць-профілів, проведений на основі програмного забезпечення БНК, надав змогу виявити частотність і продуктивність фразово-дієслівних емотивів.

Багатоаспектність і багатозначність 8-х смислових кластерів-профілів об'єднує і реалізує певний набір контекстів, що втілюються одночасно, який неможливо описати за допомогою простого набору обов'язкових і факультативних елементів чи характеристик. Необхідно розуміти їх матричний формат і систему взаємопов'язаних когнітивних контекстів, які представлені в субматриці як однієї з моделей корпусного домену.

У другому розділі “Методологія комп'ютерного моделювання когнітивно-семантичної матриці фразово-дієслівних емотивів у БНК” визначено принципи побудови комп'ютерної когнітивно-тегової матриці фразово-дієслівних емотивів у БНК та розроблено комплексну методику формалізованого аналізу дієслівних утворень із емотивним компонентом значення в БНК.

Методологічна база дисертації ґрунтується на концепціях як традиційної структурної семантики, так і новітньої когнітивної семантики (М. М. Болдирев, О. С. Кубрякова, Дж. Лайонз, Е. Рош, А. А. Уфімцева та ін.) в їх тісних зв'язках із принципами корпусної лінгвістики.

Копія Британського національного корпусу зберігається в Інтернеті на кафедрі англійської мови університету Цюриха, Швейцарія. Основним інструментом БНК є програма *BNCWeb*, за допомогою якої надається доступ до цієї копії корпусу, зокрема можливість здійснювати пошукові запити по всьому корпусу або обмежуватися лише його частиною. Для пошуку в корпусі не потрібна спеціальна окрема програма, бо *BNCWeb* працює у стандартному вікні браузера. Для доступу до корпусу необхідно зареєструватися (ввести ім'я, електронну адресу, пароль, країну (обрати зі списку), категорію (викладач чи студент, статус якого необхідно підтвердити, надавши лінк на сайт університету, де вказане ім'я буде знайдено у списках викладачів) та надалі використовувати ім'я користувача і пароль для входу.

Name	<input type="text"/> <input type="text"/> (e.g. Mary Smith)														
Email address	<input type="text"/>														
Password	<input type="password"/> <input type="button" value="⊞"/>														
Country	-- SELECT--														
Category	<table border="0"> <tr> <td>University professor: languages / linguistics</td> <td>3 RESEARCHER</td> </tr> <tr> <td>Graduate student: languages or linguistics</td> <td></td> </tr> <tr> <td>University professor: not languages / linguistics</td> <td>2 SEMI-RESEARCHER</td> </tr> <tr> <td>Teacher: not university; not graduate student</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Graduate student: not languages or linguistics</td> <td>1 NOT RESEARCHER</td> </tr> <tr> <td>Student (undergraduate)</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Other</td> <td></td> </tr> </table>	University professor: languages / linguistics	3 RESEARCHER	Graduate student: languages or linguistics		University professor: not languages / linguistics	2 SEMI-RESEARCHER	Teacher: not university; not graduate student		Graduate student: not languages or linguistics	1 NOT RESEARCHER	Student (undergraduate)		Other	
University professor: languages / linguistics	3 RESEARCHER														
Graduate student: languages or linguistics															
University professor: not languages / linguistics	2 SEMI-RESEARCHER														
Teacher: not university; not graduate student															
Graduate student: not languages or linguistics	1 NOT RESEARCHER														
Student (undergraduate)															
Other															
☒ I agree to the Terms and Conditions for this website															
<input type="button" value="SUBMIT"/> <input type="button" value="RESET"/> <input type="button" value="PROBLEMS ??"/>															

Рис. 1. Вікно реєстрації в БНК

Британський національний корпус оснащений п'ятьма онлайн-сервісами, які пропонують можливість пошуку та дослідження через різні інтерфейси: 1) *BNCWeb* at Lancaster University; 2) *BYU-BNC* (Brigham Young University); 3) *Intellitext* (University of Leeds); 4) *Phrases in English*; 5) *Audio in English*.

Але при цьому лише загальні програми *BNCWeb* at Lancaster University та *BYU-BNC* (Brigham Young University) забезпечують роботу з усіма ресурсами БНК, а інші сервіси перенаправляють на власні сайти, де відкритий доступ до більш вузьких можливостей БНК, зокрема і до пошуку досліджуваних у роботі колокацій і колігацій – фразових утворень (*Phrases in English*).

Головна сторінка БНК містить посилання на загальну інформацію про корпус, його продукти, варіації та можливості використання, авторські права та найчастіші запитання користувачів.

Після вивчення всіх необхідних ресурсів БНК, найбільшою мірою придатних для аналізу фразово-дієслівних емотивів, було розроблено етапи роботи спершу з докорпусним матеріалом, який було відібрано з лексикографічних джерел англійської мови і систематизовано в ініціальну картотеку базових дієслів, їхніх форм і фразових дієслів із емотивним компонентом значення. З огляду на семантичну структуру кожного фразово-дієслівного позначення (з урахуванням усіх значень, ЛСВ, синонімів й антонімів), їх було кластеризовано у 8 емотивних профілів, які потім верифікувалися в корпусі і збільшували свій семантичний обсяг, особливо фразові дієслова (на основі корпусного сервісу Phrases in English).

У процесі кластерно-семантичної таксономії фразово-дієслівних емотивів було виявлено зони їх перетину у 8-х профілях як на рівні форми, так і на рівні значення, ЛСВ, синонімічних й антонімічних варіантів, які показали відкритість кожного профілю і його матричні зв'язки з іншими кластерними профілями.

Оскільки статистичні закономірності лежать в основі організації базового словника і тексту будь-якої мови (а корпус – це і є текст), то на другому етапі дослідження було залучено *лексико-статистичний метод*, за допомогою якого виконано всі можливі корпусні операційні процедури, зокрема здійснено: аналіз статистичних даних загальної частоти базового дієслова, його форми і фразового утворення за допомогою інструмента LIST (список); характеристику доменів, в яких найбільш кількісно й частотно уживаним виявилось досліджуване слово за допомогою інструмента CHART; обчислення найбільш частотних випадків вузького (кологативного і колігаційного) оточення (валентно-дистрибутивного) вживання певної одиниці у відсотковому співвідношенні на базі інструмента Collocates; автоматичне сортування фразово-дієслівних емотивів у профілі на базі інструмента KWIC (за ключовими словами – назвами емоцій кожного профілю).

Для подальшого виявлення відмінностей між подібними значеннями та ЛСВ у роботі залучено інструмент COMPARE WORDS й елементи зіставного методу.

На третьому етапі всі корпусні обчислення проаналізовано й занесено в субматриці з подальшим механічними редагуванням. Представимо, як практично відбувалася робота з корпусом. Спершу через інтерфейс *BNCWeb* було виконано запит по відповідному слову (у нашому випадку, наприклад, дієслово *abhor*), яке вводилося у відповідне поле і потім натискалася опція *Start Query*. Після оброблення запиту конкорданс надав кожен приклад за пошуковим словом (базовим дієсловом або дієслівною формою) з подальшою обробкою результатів пошуку, виведених на екран у *BNCWeb*. За замовчуванням результат запиту представляється у трьох стовпчиках: номер випадку, ім'я файлу та <s> – номер підрозділу та випадок (50 випадків на одній сторінці).

У полі випадку пошукове слово завжди є виділеним, потім шляхом натискання на це посилання, що було дуже важливим для подальшого вивчення семної структури потрібного слова, на екрані з'являвся ширший контекст (домен) цього слововживання. При натисканні на ім'я файлу та <s> номер, програма надає інформацію про файл, в якому перераховані значення метатекстуальних категорій,

закодованих у текстовому запиті. Наприкінці традиційний показ конкордансу змінюється на формат KWIC (key word in context). Після цієї операції результати пошуку виводилися на екран монітору у відповідному вікні.

Ще одна можливість веб-інтерфейсу дозволяє обчислити статистичну вірогідність отриманих результатів. Для цього необхідно почати з New Query і натиснути Distribution. Функція дистрибуції пропонує простий доступ до описової статистики щодо розподілу результатів пошукового запиту за різними метатекстуальними категоріями, закодованими в БНК. Окрім кількості випадків, знайдених в окремих категоріях, функція дистрибуції також пропонує інформацію про загальну кількість слів, що містяться у цих категоріях, та відповідну відносну частотність результату пошукового запиту. Інформація щодо відносної частоти дозволяє безпосередньо порівнювати дані для різних категорій.

Корпусний інструментарій дозволив виміряти не лише частоту вживання слова, а й побудувати діаграму частотності за жанрами корпусу. Вертикальне читання / сканування конкордансу надало змогу знайти ліві й праві дієслівні колокати в потрібних доменах, а також побудувати на базі семантичних профілів когнітивно-семантичні профілі – когнітивну карту дієслівних позначень емоційних станів британців. Подальше залучення методу концептуальної інтеграції ментальних просторів сприяло конструюванню когнітивно-матричної тегової моделі дієслівних позначень емоційних станів людини з усіма 8-ма профілями.

У третьому розділі “Лексико-статистичне профілювання фразово-дієслівної семантики емотивів у Британському національному корпусі” здійснено лексико-граматичну, семантичну і системно-структурну статистичну таксономію фразово-дієслівних емотивів за 8 профілями-кластерами.

Профіль дієслівних позначень емоційного стану “Відраза” вербалізований як базовим дієсловом *to abominate* з його фразовим відповідником *shudder at*, так і синонімічними їх варіантами, з-поміж яких найчастотнішими є дієслова *hate, despise, disdain*. Характерними доменами для цього реєстру позначень є ХУДОЖНЯ ПРОЗА, МИСТЕЦТВО, ПЕРІОДИКА. Найширші контекстуальні семантичні зв'язки виявлено у дієслова *abhor*, які представлені в 6-х доменах: СОЦІОЛОГІЯ, МИСТЕЦТВО, КОМЕРЦІЯ, ФІНАНСИ, ДОЗВІЛЛЯ та ХУДОЖНЯ ПРОЗА. Доповнюють цей профіль антонімічні дієслова, які і в заперечному значенні не виходять з семантичної площини позначення зневаги, а фразові антонімічні дієслова зберігають цю сему в ситуаціях надмірного вияву приязні, аж до возвеличування, що, звісно ж, викликає зворотню емоційну реакцію.

Профіль емоційного стану “Гнів” вербалізований дієслівно-прикметниковим комплексом *to be angry* та його 5 відповідниками, якими є фразово-дієслівні комплекси з семантикою виявлення надмірного стану гніву: *burn up, flare up, fire up, flame out, fly out* – “розлютитися”. Натомість найчастіше вживаним дієсловом (7367 випадків у 1913 видах текстів) для висвічування як цього профілю, так й інших станів і дій людини виявилось дієслово *to cross*, яким активно послуговуються британці в розмовному мовленні, ніж утворенням *to be angry*. Це дієслово, маючи абстрактну семантику стану загалом, при приєднанні до його граматичної форми постпозитивів *off /out / over* зазнає різних семантичних трансформацій і виходить з вербалізаторів досліджуваного профілю.

Різні ЛСВ і семи у дієслів, їхніх дієприкметникових форм, а також фразово-дієслівних комплексів, які профілюють семантику гніву, в конкордансах БНК демонструють також здатність набувати антонімічних протилежних відношень, актуалізуючи значення “спокою” і “рівноваги”, при цьому імпліцитно зберігають ознаки їхньої належності до даного профілю. Характерними доменами цього профілю є ДОЗВІЛЛЯ, ХУДОЖНЯ ПРОЗА та ПЕРІОДИКА, індивідуальними – НАУКА, КОМЕРЦІЯ та ФІНАНСИ – для фразово-дієслівного комплексу *cross off*, що перебуває на крайній периферії, та СОЦІАЛЬНІ НАУКИ і СВІТ – для комплексу *cross over*, у семантичній структурі якого знову висвічуються ознаки семантики “роздратування”.

Профіль дієслівних позначень емоційного стану “Горе” вербалізований двома дієсловами *grieve* і *suffer*, які є повними синонімами, а також іншими семантико-стилістичними та контекстуальними синонімами, які переважно позначають не власне сам стан, а його синдром та різноманітні відчуття, зокрема смуток, печаль, сльози тощо. Найчастотнішим порівняно з базовими дієсловами є дієслово *to miss* (11899 випадків вживання у 1721 різновидах текстів), яке до того ж демонструє граматичну здатність до утворення на його базі фразово-дієслівного комплексу *miss out* переважно з абстрактною семантикою, але не втрачаючи ознаки його належності до аналізованого профілю.

Універсальними доменами є ХУДОЖНЯ ПРОЗА й ПЕРІОДИКА, а індивідуальними – НАУКА та МИСТЕЦТВО – для дієслова *mourn*.

Зіставляючи результати профілювання дієприкметникової конструкції *to be interested in* та дієслівно-фразових її відповідників на позначення емоційного стану “Інтерес”, встановлено, що перша з її повними і семантико-стилістичними синонімами є більш уживаною у контекстному оточенні корпусного менеджера, ніж її фразові семантичні відповідники *to latch on / onto*. При цьому експліцитна сема ‘інтерес’ у контекстних значеннях його вияву помітно “згасає”, хоча і може розглядатися як її потенційна реалізація, наприклад, у писемних текстах корпусу. Найчастотнішим синонімом є дієслово *absorb* (797 випадків вживання в 527 різних текстах).

Профіль дієслівних позначень емоційного стану “Подив” висвічують три конструкції: 1) дієслово *wonder*, 2) дієслівна форма *be surprised* та 3) фразове дієслово *be taken aback*, синонімічний ряд яких доповнений дієсловами та їхніми формами зі значеннями “несподіваності”, “раптовості”, “новизни”, що пов’язані з архісемою ‘здивування’. Найвищу синонімічну щільність мають: дієслово *shock*, фразове дієслово *shake up* та дієслівно-емоційний вигук *Wow!*. Особливістю дієслівної семантики цього профілю є його тісні перехресні зв’язки з профілями емоцій “Горе” і “Страх”. Основними доменами, де профілюється дієслівна семантика стану “Подив”, є ХУДОЖНЯ ПРОЗА, ПЕРІОДИКА, МИСТЕЦТВО.

Профілювання дієслівної семантики емоції “Провина як сором” відбувається на основі реалізації корпусних значень дієприкметника *be ashamed* “соромитися” та його синоніма *shame*, семним складником якого є значення “відчуття власної відповідальності, що змушує когось соромитися” і яке має найвищу кількість вживання у БНК (1983 випадки (20.17 екземплярів на мільон прикладів) у 920 різних текстах). Доменами для нього є МИСТЕЦТВО, РЕЛІГІЯ та ДОЗВІЛЛЯ.

Профіль дієслівних позначень емоційного стану “Радість” представлений базовим дієсловом *joy* та його дієслівно-фразовим відповідником *to perk up*, повним синонімом для яких є дієслово *rejoice* і яке має здатність утворювати фразово-дієслівні комплекси за допомогою постпозитивів *at / over / in*. Але найбільш частотною у корпусних менеджерах (3762 випадки з частотою 38.27 екземплярів на мільйон слововживань та швидкістю пошуку 0.167 секунд) виявилася дієслівно-прикметникова форма *be glad*, яка надає слову *glad* значення емоційного стану “радіти”. Унікальним утворенням дієслівної вигуково-емоційної природи в цьому профілі є фразове дієслово *cheer up!* зі значенням “ура!, будьмо!”.

Емоція “Страх” в її дієслівно-семантичному профілюванні представлена основним базовим дієсловом *fear* та дієслівно-прикметниковою формою *be uneasy*. Синонімійний ланцюг представлений також фразово-дієслівними колокатами з семантикою “тривоги”, найбільш кількісною з яких є модель *worry + about / over* (5287 корпусних випадків з частотою вживання 53.78 екземплярів у 1599 різновидах текстів зі швидкістю першочергового пошуку 0.156 секунд). Профілювання емоції страху відображає в семантичній структурі дієслівних позначень архісему ‘тривожитися / хвилюватися’. Наслідком такого стану є відчуття фізичного страждання, що позначене в семантиці дієслів та їхніх форм, яка також є характерною для емоцій “Відраза” і “Гнів”. Антонімічний контраст до емоційного стану “Страх” становить емоційний стан спокою, що є наслідком емоційного стану гніву, а тому дієслівні позначення цих емоцій не виходять із площини матричного профілювання семантики страху.

У четвертому розділі “Когнітивно-семантичні й корпусно-тегові субматриці фразово-дієслівних емотивів у БНК” побудовано субматриці-таблиці фразово-дієслівних емотивів за основними 4-ма корпусними показниками: усна сфера чи писемне мовлення, кількість випадків уживання, частота вживання в доменах БНК, швидкість першочергового пошуку, які трансформовано у тегові субматриці.

Оскільки досліджуваний Британський національний корпус сформований за допомогою тегово-кодової розмітки, то ця модель стала алгоритмом для моделювання субматриць фразово-дієслівних емотивів. Принцип тегування 8-х емоційних станів відбувається за прототипом розмітки *html*, яка застосовується для програмування сайтів та подальшого опрацювання інформації на заданому ресурсі.

За прототипом побудови БНК у Веб-матрицях використано розмітку за допомогою таких спеціальних елементів, як `<head>`; `<title>`. У кодовому модулі БНК також застосовані теги: `<p>`, `<table>`, `<tr>`, `<td>`, які розміщені не в реєстрі, а в контенті `<body>`, і саме ця інформація виводиться в документ, що є в доступі для користувача. Тег `<body>` є обов’язковим у розмітці, що також застосовується для побудови 8-х матриць емоційних станів. Тег є таким, що закривається, і лише після цього вся інформація спрацьовує згідно з заданими атрибутами. На другому етапі назви 8-х емоційних станів заносяться в тег `<option>`, який розміщується в контейнер `<select>`. Тегово-матрична комбінація застосована для представлення у формі списку корпусно-тегових субматриць 8-х емоційних станів людини, бо вона є міні-моделлю досліджуваного корпусу та повторює використані теги в корпусі. Усі вісім назв видів емоційних станів людини кодуємо в **Notepad ++**/

Профіль “Відраза” за допомогою занесених показників із таблиці-субматриці у тегові субматриці показав, що найяскравіше цей стан позначає не базове дієслово *to abominate*, бо кількість випадків у корпусі становить лише 3, а його синонім *hate*, який наявний у синонімічному ряді. У корпусі він представлений у 2955 випадках, і це надає змогу припустити, що на позначення цього стану британці вживають дієслово *hate* набагато частіше за базове дієслово.

TO ABOMINATE/BNC - 3 - 3 - 0.03 - 0.183
SHUDDER AT/BNC - 16 - 15 - 0.16 - 0.189
ABHOR/BNC - 42 - 38 - 0.43 - 0.176
LOATHE/BNC - 169 - 124 - 1.72 - 0.153
DETEST/BNC - 105 - 63 - 1.07 - 0.154

Рис. 3. Корпусний тег емоції “Відраза”

Відтворюють та забезпечують впізнаваність цього емоційного стану в БНК й антонімічно-близькі дієслова, лідером з яких є дієслово *like* (кількість прикладів у корпусному конкордансі – 147567) – найбільш продуктивне з усього реєстру (90 найменувань) фразово-дієслівних емотивів.

LOVE/BNC - 22265 - 1983 - 226.47 - 0.164
LIKE /BNC - 147567 - 3745 - 1500.99 - 0.228
ADMIRE/BNC - 750 - 489 - 7.63 - 0.161
DOVE ON/ UPON/BNC - 14 - 13 - 0.14 - 0.152
LOOK UP TO/BNC - 68 - 63 - 0.69 - 0.76

Рис. 5. Антонімічна корпусно-тегова субматриця емоції “Відраза”

Емоційний стан “Гнів” має 18 фразово-дієслівних емотивів, найбільше навантаження з яких виконують: дієслівно-прикметникова конструкція *to be angry* (3997) та дієслово *to cross* (7367), де друге вдвічі перевищує кількість випадків уживання в БНК базової форми. А фразове дієслово *burn up* у зразках БНК є більш продуктивним навіть за свій прямий антонімічно-близький аналог (фразове дієслово) *cool off/ down*.

TO BE ANGRY/BNC - 3997 - 1109 - 40.66 - 0.153
BURN UP/BNC - 50 - 37 - 0.51 - 0.205
INCENSE/BNC - 178 - 121 - 1.81 - 0.163
ENRAGE/BNC - 20 - 19 - 0.2 - 0.154
INFURIATE/BNC - 36 - 32 - 0.37 - 0.152

Рис. 6. Корпусний тег емоції “Гнів”

У цей же спосіб тегового кодування побудовано антонімічну корпусно-тегову субматрицю дієслівних позначень емоції “Гнів”, відповідно до якої кількість одиничних тегів відповідає кількості дієслів або фразово-дієслівних комплексів на позначення даного емоційного стану: 4 рази відображено синонімічний ряд у кодівій репрезентації.

CALM DOWN BNC - 245 - 164 - 2.49 - 0.196
COOL OFF/DOWN/ BNC - 38 - 36 - 0.39 - 0.205
SIMMER DOWN/BNC - 7 - 7 - 0.07 - 0.162

Рис. 7. Антонімічна корпусно-тегова субматриця емоції “Гнів”

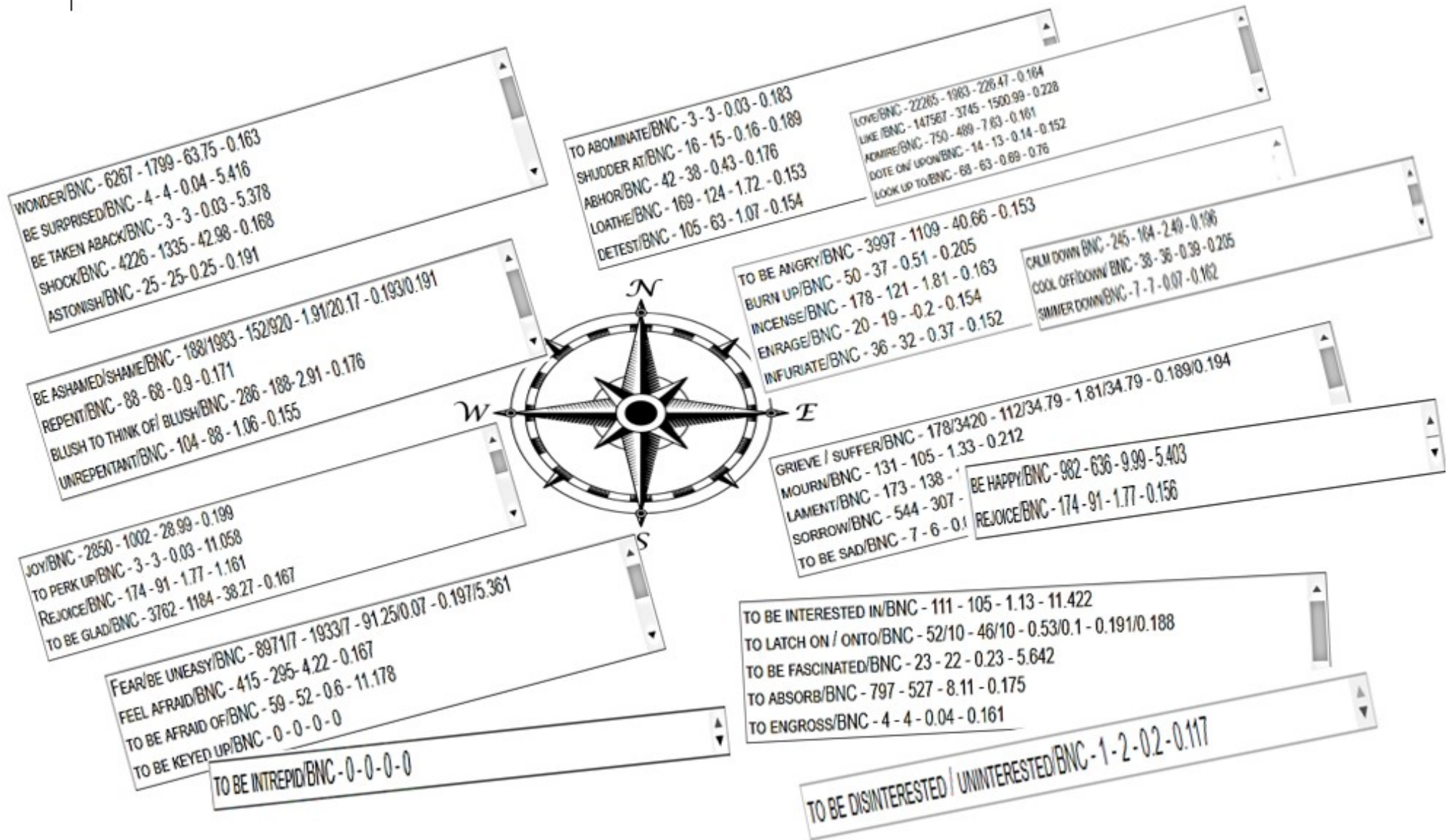

Рис. 4. Тегова когнітивно-семантична матриця фразово-дієслівних емотивів БНК

Емоційний стан “Горе” у тегово-конкордансній субматриці, як і в показниках дієслівних емотивів його профілів, відзначається тим, що фразових дієслів на його позначення в БНК не зафіксовано, а лише дієслова та його форми. Причому в кількісному класифікаторі й за частотою вживання такі дієслова, як *mourn*, *lament*, *sorrow*, *sob* переважають дієслівно-прикметникові утворення.

GRIEVE / SUFFER/BNC - 178/3420 - 112/34.79 - 1.81/34.79 - 0.189/0.194
MOURN/BNC - 131 - 105 - 1.33 - 0.212
LAMENT/BNC - 173 - 138 - 1.76 - 0.159
SORROW/BNC - 544 - 307 - 5.53 - 0.221
TO BE SAD/BNC - 7 - 6 - 0.07 - 11.509

Рис. 8. Корпусний тег емоції “Горе”

Антонімічну корпусно-тегову субматрицю дієслівних позначень емоції “Горе” утворюють антонімічно близькі дієслова: *rejoice*, *please* й 1 дієслівно-прикметникова форма *to be happy*.

BE HAPPY/BNC - 982 - 636 - 9.99 - 5.403
REJOICE/BNC - 174 - 91 - 1.77 - 0.156

Рис. 9. Антонімічна корпусно-тегова субматриця емоції “Горе”

Корпусно-тегова субматриця емоції “Інтерес” в реєстрі прикладів корпусного менеджера характеризується такими найвищими показниками кількості вживання фразово-дієслівних емотивів у БНК: дієприкметником *to be interested in* (111 разів), його синонімічним дієсловом *to absorb* (797) та фразовим дієсловом *to latch on* (52).

TO BE INTERESTED IN/BNC - 111 - 105 - 1.13 - 11.422
TO LATCH ON / ONTO/BNC - 52/10 - 46/10 - 0.53/0.1 - 0.191/0.188
TO BE FASCINATED/BNC - 23 - 22 - 0.23 - 5.642
TO ABSORB/BNC - 797 - 527 - 8.11 - 0.175
TO ENGROSS/BNC - 4 - 4 - 0.04 - 0.161

Рис. 10. Корпусний тег емоції “Інтерес”

TO BE DISINTERESTED / UNINTERESTED/BNC - 1 - 2 - 0.2 - 0.117
--

Рис. 11. Антонімічна корпусно-тегова субматриця емоції “Інтерес”

Корпусно-тегова субматриця емоції “Подив” включає базове дієслово *wonder*, дієслівну форму *be surprised* та фразове дієслово *be taken aback*. Синонімічний ряд представлений 6 семантично навантаженими дієсловами та їхніми формами, які розгалужуються у корпусних доменах від позначень станів здивування до емоційно-експресивного вигуку як реакції на здивування.

WONDER/BNC - 6267 - 1799 - 63.75 - 0.163
BE SURPRISED/BNC - 4 - 4 - 0.04 - 5.416
BE TAKEN ABACK/BNC - 3 - 3 - 0.03 - 5.378
SHOCK/BNC - 4226 - 1335 - 42.98 - 0.168
ASTONISH/BNC - 25 - 25 - 0.25 - 0.191

Рис. 12. Корпусний тег емоції “Подив”

Корпусно-тегова субматриця емоції “Провина як сором” є найкоротшою за корпусною прокруткою і включає лише п’ять позицій, але базове дієслово *shame* в ній має найвищі показники (1983 рази) щодо кількості випадків уживання в корпусному реєстрі.

BE ASHAMED/SHAME/BNC - 188/1983 - 152/920 - 1.91/20.17 - 0.193/0.191
REPENT/BNC - 88 - 68 - 0.9 - 0.171
BLUSH TO THINK OF/ BLUSH/BNC - 286 - 188- 2.91 - 0.176
UNREPENTANT/BNC - 104 - 88 - 1.06 - 0.155

Рис. 13. Корпусний тег емоції “Провина як сором”

Емоційний стан “Радість” у корпусному відтворенні найбільше забезпечений фразовими дієсловами, аніж інші емоційні профілі. Серед представлених шести прикладів показники їх кількісного та частотного прояву в БНК добігають до показників дієслівного, дієслівно-прикметникового та дієприкметникового відтворення. Найвищі показники демонструє фразове дієслово *cheer up* – 103 рази.

JOY/BNC - 2850 - 1002 - 28.99 - 0.199
TO PERK UP/BNC - 3 - 3 - 0.03 - 11.058
REJOICE/BNC - 174 - 91 - 1.77 - 1.161
TO BE GLAD/BNC - 3762 - 1184 - 38.27 - 0.167

Рис. 14. Корпусний тег емоції “Радість”

Корпусно-тегова субматриця емоції “Страх” включає 9 позицій фразово-дієслівних позицій, найвищі кількісні показники в БНК припадають на дієслова *fear* та *worry*, тимчасом, як утворення на зразок *to be keyed up* та дієслівно-прикметникова форма *be intrepid* в реєстрі конкордансу БНК загалом не зафіксовані.

FEAR/BE UNEASY/BNC - 8971/7 - 1933/7 - 91.25/0.07 - 0.197/5.361
FEEL AFRAID/BNC - 415 - 295- 4.22 - 0.167
TO BE AFRAID OF/BNC - 59 - 52 - 0.6 - 11.178
TO BE KEYED UP/BNC - 0 - 0 - 0 - 0

Рис. 15. Корпусний тег емоції “Страх”

TO BE INTREPID/BNC - 0 - 0 - 0 - 0

Рис. 16. Антонімічна корпусно-тегова субматриця емоції “Страх”

Загальні результати дослідження дають підстави зробити такі **висновки**:

Британський національний корпус структурований за допомогою тегово-кодової розмітки. Ця модель стала алгоритмом для побудови загальної тегової матриці дієслівних емотивів, актуалізованих в його доменах. Тегові субматриці не дублюють когнітивно-семантичні субматриці (лексико-статистичні профілі фразово-дієслівних емотивів), а надають додаткову інформацію про специфіку профілювання фразово-дієслівних емотивів у площині БНК, опрацювання якої надало змогу сформулювати такий новий висновок: найбільш точно позначає певний емоційний стан людини той фразово-дієслівний емотив (дієслово, дієслово+прикметник, дієприкметник чи фразове дієслово), який його забезпечує за всіма 4-ма матричними показниками: усна сфера чи писемна, кількість випадків уживання, частота вживання в доменах БНК, швидкість першочергового пошуку.

Субматриці й загальна тегова матриця електронно візуалізують когнітивно-семантичні відношення між реєстром фразово-дієслівних емотивів, що маркують 8 типів емоційних станів людини – представника Британської лінгвокультури. Побудована загальна матриця унаочнює й кількісні показники всього реєстру емотивів і показує, яких форм більше на позначення певного емоційного стану та які значення або окремі ЛСВ, чи навіть семи вони позначають.

Найбільшою кількістю дієслівних форм у синонімічно-антонімічному фразово-дієслівному реєстрі негативно-маркованих емотивів представлені профілі “Страх” та “Гнів”.

Виявлено, що значення “боятися”, “тривожитися” та “хвилюватися” є більш продуктивними за значення “сердитися” і “дратуватися”. Матриці яскраво візуалізують можливості позначення однією фразово-дієслівною формою одразу декількох емоцій. Емоційний стан “Страх” виникає разом з емоційним станом “Відраза”. Поєднання та позначення цих двох емоцій за допомогою дієслівно-прикметникових форм у значеннях “бути в стані ненависті” та “відчувати сильну неприязнь” фіксує одночасно стан, коли людина дратується та сердиться.

Матриця також показує складні комбінації когнітивно-семантичних зв’язків між дієслівними позначеннями емоційного стану “Інтерес” й емоційного стану “Радість”, а також їхні зв’язки з вигуковою формою емоційного стану “Подив”. Занесені в матрицю показники емоції “Відраза” демонструють, що найяскравіше цей стан позначає не базове дієслово *to abominate*, бо кількість випадків у корпусі становить лише 3, а його синонім *hate* (2955 випадків), наявний у синонімічному ряді й який найбільш вичерпно характеризує негативний прояв зневаги. Це дає підстави припустити, що для позначення цього стану британці вживають дієслово *hate* набагато частіше за базове дієслово.

Емоційний стан “Горе” у тегово-конкордансній субматриці, як і в показниках дієслівних емотивів його лексико-статистичних профілів, відзначається тим, що фразових дієслів для його позначення в БНК не зафіксовано, а лише дієслова та їхні дієприкметникові форми. Причому в кількісному класифікаторі й за частотою вживання дієслова *mourn, lament, sorrow, sob* переважають дієприкметникові утворення. Найвищі анотаційні показники серед прикладів, які перебувають в площині емоційного стану “Горе”, демонструє дієслово *suffer*, яке є базовим у своєму ряді, але дієслово *to miss* (має найвищі кількісні показники (11899)). Емоційний стан “Інтерес” в реєстрі прикладів корпусного менеджера характеризується дієприкметником *to be interested in* (111 разів), його синонімічним дієсловом *to absorb* (797) та фразовим дієсловом *to latch on* (52). Тегово-корпусна субматриця емоційного стану “Подив” організована навколо архісеми ‘дивуватися’, виділеної для дієслова *wonder* та для ланцюжка синонімічних проявів, для дієприкметників та навіть для емоційного вигуку. Це базове дієслово посідає другу позицію щодо кількості випадків його вживання у корпусі серед низки базових дієслів. Тільки базове дієслово емоційного стану “Страх” його випереджає за вказаною характеристикою. Найкоротшою за корпусною теговою прокруткою є субматриця дієслівних позначень емоції “Провина як сором”, що включає лише п’ять позицій, але базове дієслово *shame* в ній має найвищі показники (1983 рази). Емоційний стан “Радість” у корпусному відтворенні найбільше забезпечений фразовими дієсловами, аніж інші емоційні профілі. Серед представлених шести прикладів показники їх кількісного та частотного прояву в БНК добігають до показників дієслівного та дієприкметникового відтворення. Останній тегово-субматричний профіль емоційного стану “Страх” представлений дієсловами *fear* та *worry*, що мають найвищі кількісні показники вживання в БНК.

Згідно з теговими показниками серед суто дієслівних форм найбільшу продуктивність (11899) має дієслово *to miss* на позначення емоції “Горе”, серед дієслівно-прикметникових форм – *to be angry* (3997) – на позначення емоції “Гнів”, а серед фразових дієслів – конструкція *cheer up* (103) – на позначення емоції “Радість”. І хоча кількісний реєстр фразових дієслів-емотивів не є чисельним, проте за показниками їхнього вживання в БНК вони час від часу перевищують дієслова та дієприкметники з емотивним компонентом значення.

Перспективами подальших досліджень є залучення фразово-дієслівних емотивів української мови для побудови їхніх лексико-статистичних профілів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Бобер Н. М. Корпусний підхід у контексті досліджень прикладної лінгвістики. *Актуальні питання іноземної філології* / редкол: І. П. Біскуб (гол. ред.) та ін. Луцьк: Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, 2018. Вип. 8. С. 34–40.

2. Bober N. M. English Phrasal Verbs as Cognitive and Semantic Complexes and Fragment of Multilateral Knowledge of Matrix Format. *Scientific Journal of National Pedagogical Dragomanov University. Series 9. Current Trends in Language Development* / scientific ed. A. V. Korolyova. Kyiv: Publishing House of NPDU, 2018. Vol. 18. P. 22–32.

3. Bober N. M. Methodological Corpora Toolkit and its Possibilities for Modelling Cognitive and Semantic Matrices. *Scientific Journal of National Pedagogical Dragomanov University. Series 9. Current Trends in Language Development* / scientific ed. A. V. Korolyova. Kyiv: Publishing House of NPDU, 2018. Vol. 19. P. 36–46.

4. Бобер Н. М. Можливості програмного забезпечення VNCweb для побудови когнітивно-семантичних профілів фразових дієслів. *Подолання мовних та комунікативних бар'єрів: освіта, наука, культура*. Київ: Національний авіаційний університет, 2018. С. 30–36.

5. Бобер Н. М. Когнітивно-семантична матриця фразово-дієслівних комплексів на позначення емоційних станів людини у Британському національному корпусі. *Science and education a new dimension: Philology*. Budapest, 2019. С. 11–17. ISSN: 2308-1996.

6. Бобер Н. М. Ресурси Британського національного корпусу як пошукова система для репрезентативності лінгвістичних досліджень. *Україна і світ: діалог мов та культур*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Київ: Вид. центр КНЛУ, 2018. С.28–30.

7. Бобер Н. М. Основні принципи укладання Британського національного корпусу та їхній трансфер у методологію розробки інших корпусів. *Прикладна і корпусна лінгвістика: розробка технологій нового покоління*: тези доповідей I Міжнародної науково-прикладної конференції. Київ: Вид. центр НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. С. 16–17.

8. Бобер Н. М. Британський національний корпус та його можливості для лінгвістичного опрацювання мовних явищ. *Паралелі та контрасти: мова, культура, комунікація*: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції. Одеса: Одеська юридична академія, 2018. С. 10–13.

9. Bober N. Combinatory Syntagmatics of the English Phrasal Verbs as Sphere of Studying of Their Polysemanticism. 23rd International Scientific Conference: *The Word: Aspects of Research*. Liepāja University of Humanities and Arts and Kurzeme Institute of Humanities, 2018. P. 4.

10. Bober N. M. Lexicostatistical Productivity of Phrasal Verbs with Semantics of Emotion in the British National Corpus. *Світ мови – світ у мові: матеріали V Міжнародної наукової конференції*. Київ: Вид. центр НПУ імені М. П. Драгоманова, 2019. С. 16–17.

АНОТАЦІЯ

Бобер Н. М. Матричне профілювання семантики фразово-дієслівних емотивів у Британському національному корпусі. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.21 “Структурна, прикладна та математична лінгвістика”. – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Київ, МОН України, 2020.

У дисертації розроблено нову концепцію для побудови тегової когнітивно-семантичної матриці фразово-дієслівних емотивів у Британському національному корпусі. Укладено ініціальну докорпусну (лексикографічну) картотеку фразово-дієслівних емотивів за 8 профілями: “Інтерес”, “Радість”, “Подив”, “Горе”, “Гнів”, “Відраза”, “Страх”, “Провина” з подальшою верифікацією реєстру заданих одиниць у доменах БНК; побудовано базові граматичні моделі фразово-дієслівних емотивів для 8-х когнітивно-семантичних субматриць на основі програмного забезпечення Just The Word БНК; обчислено кількісно-статистичні показники для кожного субматричного тега (профілю емоцій) та виявлено когнітивно-семантичні зв'язки між емотивними дієсловами, їхніми формами й фразовими дієсловами в доменах БНК; виміряно залежність швидкості пошуку фразово-дієслівного емотиву від кількості й частоти його вживання в усній і писемній частинах БНК; сконструйовано комп'ютерну модель когнітивно-семантичної матриці фразово-дієслівних емотивів на основі отриманих результатів пошуку цих одиниць у доменах БНК за профілями 8-х тегів.

Ключові слова: фразово-дієслівні емотиви, когнітивно-семантична матриця, тегова корпусна матриця, лексико-статистичні профілі, базові емоції, Британський національний корпус, програмне забезпечення.

АННОТАЦИЯ

Бобер Н. М. Матричное профилирование семантики фразово-глагольных эмотивов в Британском национальном корпусе. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.21 “Структурная, прикладная и математическая лингвистика”. – Национальный педагогический университет имени М. П. Драгоманова, Киев, МОН Украины, 2020.

В диссертации разработана новая концепция для построения теговой когнитивно-семантической матрицы фразово-глагольных эмотивов в Британском национальном корпусе. Составлена инициальная докорпусная (лексикографическая) картотека фразово-глагольных эмотивов за 8 профилями: “Интерес”, “Радость”, “Удивление”, “Горе”, “Гнев”, “Отвращение”, “Страх”, “Вина” с дальнейшей верификацией заданных единиц в доменах БНК; построены базовые грамматические модели фразово-глагольных эмотивов для 8 когнитивно-семантических субматриц на основе программного обеспечения Just The Word БНК; измерены количественно-статистические показатели для каждого субматричного тега (профиля эмоций) и выявлены когнитивно-семантические связи между эмотивными глаголами, их формами и фразовыми глаголами в доменах БНК; установлена зависимость скорости поиска фразово-глагольного эмотива от количества и частоты его употребления в устной и письменной частях БНК; сконструирована компьютерная модель когнитивно-семантической матрицы фразово-глагольных эмотивов на основе полученных результатов поиска этих единиц в доменах БНК по профилям 8 тегов.

Ключевые слова: фразово-глагольные эмотивы, когнитивно-семантическая матрица, теговая корпусная матрица, лексико-статистические профили, базовые эмоции, Британский национальный корпус, программное обеспечение.

ABSTRACT

Bober N. M. Matrix Profiling of the Semantics of Phrasal Emotive verbs in the British National Corpus. – Manuscript.

Thesis for a Candidate’s Degree in Philology, Specialty 10.02.21 – Structural, Applied and Mathematical Linguistics. – National Pedagogical Dragomanov University, Kyiv, Ministry of Education and Science of Ukraine, 2020.

The thesis develops a new concept for the construction of the cognitive and semantic matrix of phrasal verbs denoting human emotional states in the British National Corpus. For the first time, a new definition of phrasal verbs is suggested as of unique cognitive and grammatical constructs of “a verb + a postpositive component” in the English language that reflect a grammatical pattern of their conceptually combinatorial construction based on conceptual integration mechanisms, being both innovative and conservative. Its innovativeness is in the selective metaphorical design of the conceptual structure using initial spaces and operations of involving background knowledge, while its conservatism lies in the formal and grammatical expression of a phrase formation according to the rules of the English grammar. To measure the capacity of these entities denoting human emotional states, a comprehensive technique for computer modeling of tag and cognitive and semantic submatrices (involving the BNC software) of all verbal designations capable of expressing those states has been developed.

In the BNC, an initial corpus catalogue of verbal designations for human emotional states has been compiled according to 8 cognitive and semantic tag submatrices: “Interest”, “Joy”, “Wonder”, “Grief”, “Anger”, “Disgust”, “Fear”, and “Guilt”.

Basic grammatical models of verbal designations for human emotional states based on the *Just The Word* software for each cognitive and semantic submatrix have been constructed. Lexical statistics for verbal designations and their forms have been estimated for each emotion profile and submatrix tag; their cognitive and semantic links with phrasal and verbal complexes have been identified based on the concordance of the BNC Web software. The dependency of the retrieval rate of the phrasal verbal complex with the semantics of emotions on the frequency of its use in the BNC domains has been measured. A computer model of the cognitive and semantic matrix of phrasal verbal complexes of human emotional states has been constructed with the *Sketch Engine* and *Visual Thesaurus* software based on the BNC search results for major archisemes of 8 tags.

If we consider 8 basic human emotions such as “Interest”, “Joy”, “Wonder”, “Grief”, “Anger”, “Disgust”, “Fear”, and “Guilt”, which are verbalized by verbal markers, they can be represented as profiles of the general cognitive and semantic matrix of EMOTIONS verified in the BNC domains. The analysis of domains for verbal designation of each basic emotion as cognitive and semantic submatrices, which is performed based on the BNC software, enabled revealing the frequency and productivity of verbal semantics of emotional states in general and phrasal-verbal complexes in particular. Especially productive was the *Sketch Engine* corpus system due to the availability of tools in it that, implement the method of lexical semantic clustering, the classical method of distribution statistical analysis, and the method of combinatorial syntagmatics. These specifically include such tools as *Collocations* – the automatic search for collocations (the so-called broad context (domains) when potential links between units under study throughout the corpus are measured); *Word sketch* – the automatic search for collocations (within a given verbal formation – its morphological syntactic mini-model / formula template; it is the tool that makes a list of the most frequently established collocations calculated on the basis of the *logDice* statistical measurement separately for each morphological syntactic formula, as well as estimates the total number of such collocations / combinations throughout the corpus); *Thesaurus* – to establish systemic relationships between a sampling of language units; *Clustering* – to group the selected verbs denoting human emotional states, their forms and phrasal complexes as thesaurus units into 8 semantic clusters followed by the profile construction; *Sketch diff* – to identify similarities and differences in mechanisms and methods of combinatorial compatibility of word pairs.

Taken as a whole, these and other procedural techniques have made it possible to reconstruct cognitive and semantic links between the units under study along with quantitative and statistical estimation of their productivity for each profile and domain. Further use of the conceptual integration method contributed to the construction of corpus tagged submatrices of verbal designations for human emotional states with all their 8 lexical statistical profiles.

The corpus tagged submatrices are modeled as cognitive and semantic submatrices that look like tables where each emotion is a model of a detailed pattern represented by criteria and indicators in specific columns of the table.

Keywords: phrasal verbs, cognitive and semantic matrix, tag corpus matrix, lexical statistical profiles, basic human emotions, the British National Corpus, software.